

بررسی تهدید نیمه سخت مسلحانه (مخل امنیت) گروه‌های تروریستی تکفیری و تأثیر آن بر امنیت داخلی جمهوری اسلامی ایران

دکتر ناصر شعبانی
مهدی مظلوم دیزجی
محمد خالقی محمدی

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی و شناخت تهدیدات امنیتی (اقدامات مخل امنیت)^۱ و سطح‌بندی آن با رویکرد گروه‌های تروریستی تکفیری و با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و بهره‌مندی از منابع کتابخانه‌ای انجام شده است. با توجه به اینکه علی‌رغم پژوهش‌های بسیار در حوزه مسائل امنیتی، در ارتباط با اقدامات مخل امنیت گزارش پژوهشی، مقاله، کتاب و... درخور توجهی وجود ندارد؛ بنابراین به منظور غنای علمی مباحث، ضمن بررسی میدانی، از تجارب نخبگان این حوزه با طرح سؤال‌هایی، در قالب گروه دلفی استفاده شده است. در این مقاله با بازشناسی مفهوم امنیت، پایداری و مرجع آن، به تعریف و احصای شاخص‌ها، مصادیق و سطح‌بندی تهدیدات امنیتی پرداخته و ضمن تشریح برخی تاکتیک‌های تهدیدات امنیتی گروه‌های تروریستی تکفیری، نمونه‌های مصداقی و عملیاتی آنها ارائه و در نهایت راهکارهای مقابله با تهدیدات امنیتی با رویکرد امنیتی ارائه شده است.

واژگان کلیدی

امنیت، پایداری،^۲ روند، مخل امنیت، شاخص و مصادیق

1 . Security

2 . Permanent

کلیات

۱. مقدمه

امنیت، تولیدی اجتماعی و بستر توسعه اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و... در جوامع بشری است و هرگونه خدشه بر آن موجب اعوجاج در حصول اهداف و تحقق چشم اندازها خواهد شد. بدیهی است امنیت در سطوح مختلف و با رویکردهای متفاوت قابل تعریف، تبیین و بررسی است، لاجرم از منظر اجتماعی، نباید احساس فقدان امنیت، به مفهوم تحقق نیافتن امنیت قلمداد شود. در ادبیات امنیتی، به فعلیت رسیدن مجموعه اقداماتی که به عنوان نقطه مقابل امنیت موجب خدشه بر آن می شود، به عنوان تهدیدات امنیتی (اقدامات مخل امنیت) در نظر گرفته می شود؛ اما به رغم اهمیت ذاتی موضوع، آنچنان که ضرورت دارد، مورد توجه، بررسی و سطح بندی علمی قرار نگرفته و راهکارهای مقابله آن با رویکرد گروه های معاند تروریستی تبیین نشده است.

۲. بیان مسئله

تهدیدهای امنیت داخلی در قالب طیفی مشتمل بر تهدید نرم، تهدیدهای نیمه سخت غیرمسلحانه (اغتشاشات)، تهدیدهای نیمه سخت مسلحانه (تهدیدات امنیتی) و نیز تهدیدهای سخت قابلیت تبیین دارد و عملاً تاکنون بیشترین تمرکز دانشی بر تهدیدهای غیرمسلحانه و نیز تهدید سخت بوده است. اما آنچه امروز امنیت داخلی برخی کشورها را مخدوش کرده است و ما نیز ناچار به بررسی آن هستیم، تهدیدهای نیمه سخت مسلحانه یا به تعبیری، تهدیدات امنیتی با رویکرد گروه های تروریستی تکفیری است. حال براساس نظامات مدیریت و فرماندهی، اتخاذ راهبردها و تاکتیک های عملیاتی مناسب برای پیشگیری و مقابله با اقدامات مخل امنیت گروه های تروریستی تکفیری در سطح جامعه، نیازمند بازشناسی مفهوم امنیت و سطوح آن، شناخت اقدامات مخل امنیت و سطح بندی آن بر پایه شاخص های علمی و در نهایت تبیین مصادیق است. به رغم پیشینه نسبتاً غنی حوزه های مختلف امنیتی و تلاش های گوناگون انجام شده در راستای تدقیق مفاهیم مربوط، به دلیل خلأ مشهود در بازشناسی تهدیدات امنیتی و تعیین حدود و ثغور آن، حوزه مقابله ای آن نیز در تعریف مأموریت و تعیین نقش سازمان های انتظامی و امنیتی در مبانی طرح ریزی های عملیاتی و ارائه راهکارهای مقابله ای، دچار اعوجاج جدی می شود. بر این اساس، در مقاله پیش رو این مهم به عنوان دغدغه ذهنی و مسئله پژوهشی مورد بررسی نظام مند و علمی قرار گرفته است

و درصدد پاسخگویی به این سؤال‌های جدی هستیم که تهدیدات امنیتی چیست؟ سطوح، شاخص‌ها و مصادیق آن کدام‌اند؟ تاکتیک‌های تهدیدات امنیتی گروه‌های تروریستی تکفیری و راهکارهای مقابله با آن چیست؟

۱.۳ اهداف تحقیق

الف. هدف اصلی

بررسی تاثیر تهدیدات امنیتی گروه‌های تروریستی تکفیری بر امنیت داخلی ج.ا.ا.

ب. اهداف فرعی

۱. تعریف محل امنیت و سطح‌بندی اقدامات محل امنیت؛
۲. تعیین شاخص‌ها و مصادیق اقدامات محل امنیت؛
۳. احصای تاکتیک‌های تهدیدات امنیتی گروه‌های تروریستی تکفیری؛
۴. تعیین راهکارهای مقابله با اقدامات محل امنیت گروه‌های تروریستی تکفیری.

۴. پیشینه تحقیق

به‌رغم گستره بسیار وسیع مقوله امنیت، به استناد مطالعات کتابخانه‌ای و بررسی سوابق موجود، تا کنون این موضوع با این رویکرد مورد بررسی عالمانه و موشکافانه قرار نگرفته است. هرچند ممکن است در برخی کشورها و مراکز علمی اقدامات خاصی در این راستا صورت گرفته باشد، اما دولت‌ها عموماً به دلیل طبقه‌بندی و ملاحظات امنیتی، از انتشار آن خودداری می‌کنند. بر این اساس، این مقوله مطالعه‌ای نو است.

۵. نوع و روش تحقیق

نوع تحقیق حاضر کاربردی بوده که به روش توصیفی تحلیلی و پیمایشی مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای، مصاحبه و نیز اخذ نظر نخبگان در قالب روش دلفی با طرح سؤالاتی مصادیق و شاخص‌ها احصاء و روند تحقیق اجرا شده است.

روایی و پایایی تحقیق

برای بهره‌گیری از نظرهای ۳۲ نفر از نخبگان امر که واجد چهار ویژگی زیر بوده‌اند، پرسشنامه‌ای در قالب گویه‌های معین تنظیم شد که پس از تکمیل و جمع‌آوری

پرسشنامه‌ها، نسبت به درصدبندی پاسخ‌های ارائه‌شده و تجزیه و تحلیل اطلاعات مربوط اقدام شد و از این طریق روایی پرسشنامه با ۹۲,۲۶ درصد مورد ارزیابی و تأیید قرار گرفت. برای تعیین اعتبار پرسشنامه، پرسشنامه اصلی تنظیم و بین آنها توزیع شد که پس از تکمیل و جمع‌آوری پرسشنامه‌ها، با کمک نرم‌افزار spss و از طریق آزمون آلفای کرونباخ اعتبار پرسشنامه $0.97 = @$ مورد ارزیابی و تأیید قرار گرفت. ویژگی‌های نخبگان مد نظر:

۱. داشتن تحصیلات کارشناسی ارشد و بالاتر؛
۲. داشتن حداقل ۱۰ سال سابقه کار مرتبط؛
۳. داشتن تجربه کاری در فضای امنیتی؛
۴. برخورداری از قدرت تحلیل عملیات امنیتی، هماهنگی و تعامل در حوزه تخصصی مربوط.

۶. روش تحلیل

پس از اینکه داده‌های مورد نیاز از طریق پرسشنامه جمع‌آوری شد، مقوله‌های پاسخ در قالب طیف لیکرت با استفاده از اعداد ۱, ۲, ۳, ۴, ۵ کدبندی شد و پس از حذف مقوله بی‌پاسخ، با استفاده از نرم‌افزار spss هریک از سؤال‌ها با بهره‌گیری از مد، فراوانی، درصد فراوانی و درصد فراوانی معتبر مورد ارزیابی قرار گرفت و نتیجه هر سؤال مشخص شد.

۷. روش نمونه‌گیری و جامعه آماری

به دلیل ویژگی‌های خاص مسئله تحقیق، جامعه آماری به نخبگان حوزه امنیت محدود است که با لحاظ چهار ویژگی یادشده، تعداد افراد جامعه مورد بررسی صرفاً ۳۲ نفر است؛ بنابراین همه آنها به عنوان نمونه آماری قلمداد و تمام‌شمار شده است.

۸. سؤالات تحقیق

سؤال اصلی

تأثیر تهدیدات امنیتی گروه‌های تروریستی تکفیری بر امنیت داخلی ج.ا.ا چیست؟

سؤالات فرعی:

اقدامات محل امنیت چیست، سطوح، شاخص‌ها و مصادیق آن کدامند؟
مصادیق اقدامات و تاکتیک‌های تهدیدات امنیتی گروه‌های تروریستی در کشورهای مختلف کدامند؟
راه کارهای مقابله با اقدامات محل امنیت کدامند؟

۹. متغیرها و فرضیات تحقیق

به دلیل اینکه ماهیت این تحقیق، اکتشافی است، بدیهی است جنبه‌های مختلف آن از قبل کارشکافی نشده و متغیرهای آن مشخص نیست؛ بنابراین بدون وجود متغیرهای معین، فرضیه‌ای وجود نخواهد داشت. از سوی دیگر، هدف اصلی این تحقیق ارائه راهکار و تاکتیک‌های عملیاتی است که اصولاً مقوله‌ای فرضیه‌پذیر نیست. بر این اساس، برای این تحقیق فرضیه‌ای ارائه نشده است.

مباحث نظری امنیت

مفهوم امنیت

کلمه امنیت از ریشه عربی اَمَن گرفته شده است. در تعدادی از آیات قرآن کریم اَمَن به معنی خاطر جمع بودن کسی که ایمن است یا شهری که ایمن است، آمده است. واژه اَمَنون به کسانی اطلاق می‌شود که در امنیت به سر می‌برند. از این رو اَمَن را به دو معنی تفسیر کرده‌اند: نخست، به معنای کسانی که خود را به مقام امن رسانده‌اند و دیگر اینکه دارای امنیت و برخوردار از آن شده‌اند (شعبانی، ۱۳۹۰: ۴۲). همچنین واژه لاتین secures به معنای «بدون دغدغه» است (کلمنتس، ۱۳۸۴: ۲۸۳).

باری بوزان «امنیت را حفاظت در مقابل خطر (امنیت عینی)، احساس ایمنی (امنیت ذهنی) و رهایی از تردید (اعتماد به دریافت‌های شخصی) تعریف می‌کند» (بوزان، ۱۳۷۸: ۵۲). به تعبیر بوزان، امنیت یک مفهوم توسعه‌نیافته است و جا دارد به عنوان مفهومی قدرتمندتر و مفیدتر از منزلت فعلی آن شناخته شود (فریدمن، ۱۳۷۵: ۳۱۷). در حوزه مفاهیم امنیتی مانند بسیاری از حوزه‌های دیگر علوم انسانی و اجتماعی، اجماع نظری بین دانشمندان وجود ندارد و مفاهیم نیز حدود و ثغور مشخص و معنای کاملاً معینی ندارند. براساس این توضیح باید گفت برای مفهوم امنیت تعاریف گوناگونی ارائه شده است. هرچند هیچ‌یک از این تعاریف به طور کامل مورد توافق نیست، ولی

در هریک از آنها نکات مثبتی وجود دارد که صرف نظر کردن از آن را دشوار می‌سازد. بنابراین امنیت در آن دسته مفاهیمی قرار می‌گیرد که به‌رغم ادراک‌پذیری به عنوان یک نیاز عمومی، تا کنون از آن تعریف مفید، فراگیر و یکسانی میان نخبگان سیاسی - امنیتی ملل مختلف نشده است (بلندیان، ۱۳۸۸: ۲۳).

در جمع‌بندی کلی می‌توان گفت امنیت واژه‌ای است که به شدت از تعریف می‌گریزد، عملیاتی کردن آن دشوار است، با ضد خود یعنی به واسطه ناامنی تعریف می‌شود و بر واژگانی همچون قدرت، اقتدار، ثبات، نظم و کنترل متمرکز است (شعبانی، ۱۳۹۰: ۳۱).

معنای اصطلاحی امنیت

واژه امنیت در فلسفه، عرفان، جامعه‌شناسی، مذهب، سیاست و سایر رشته‌ها حامل مفاهیم متفاوت است؛ اما برداشت قریب به عموم تعاریف از امنیت در علم سیاست این است که نظام کشور از ثبات نسبی برخوردار باشد یا به عبارت دیگر، واحدهای سیاسی از خطرهای جدی محیط داخلی و خارجی نسبتاً مصون باشند. اغلب، واژه امنیت با بی‌دقتی و مسامحه مورد استفاده قرار می‌گیرد؛ برای مثال در گفت‌وگوهای روزمره از واژه‌هایی چون امنیت ملی، امنیت بین‌الملل، امنیت داخلی، امنیت خصوصی، امنیت جزایی، امنیت فیزیکی و امنیت صنعتی بارها استفاده می‌شود؛ اما هر یک از این واژگان تعاریف خاص خود را دارد و یکسان تعریف نمی‌شود؛ زیرا طیفی از انواع امنیت وجود دارد که با طیف نیازهای انسان برابری می‌کند مانند امنیت روانی، امنیت بهداشتی، امنیت درمانی، امنیت غذایی، امنیت رفاهی و... که هر کدام مبتنی بر برداشت و تعریفی خاص از امنیت است. با این حال وجه مشترکی که همه اندیشمندان به آن اذعان دارند این است که امنیت نیاز اساسی انسان است (حافظ‌نیا، ۱۳۸۵: ۳۲۵).

امنیت ملی و پیوستگی محیط داخلی و محیط خارجی

امنیت ملی شامل خط‌مشی دفاعی، امنیتی و عملیات‌های غیرنظامی یک دولت برای بیمه کردن ظرفیت کامل خود برای بقا و اعمال نفوذ و به انجام رساندن اهداف داخلی و بین‌المللی خود است که در دو سطح امنیت خارجی ناظر بر تهدیدهای خارجی و امنیت داخلی متأثر از طیف ناآرامی‌های اجتماعی قابلیت تبیین دارد.

در واقع «امنیت داخلی» اصطلاحی است که در مقابل «امنیت خارجی» مطرح شده و شاخص تفکیک آن جغرافیاست. اغلب کارشناسان، تمایزی بین امنیت داخلی

و خارجی قائل نیستند و برخی نیز معتقدند که امنیت داخلی مربوط به براندازی و چالش از جانب گروه‌هایی است که اقتدار دولت را نپذیرفته‌اند و امنیت خارجی را به تهدید دولت‌های دیگر مربوط می‌دانند. در بحث امنیت داخلی، آسیب‌پذیری‌های ناشی از نقاط ضعف مزمن که ساختارها، امکانات و توانایی‌ها قادر به حل و پاسخ‌گویی به آنها نشود، مطرح است (بلندیان، ۱۳۸۸: ۸۱).

امنیت خارجی معطوف تهدیدهای ناشی از کشورهای رقیب یا دشمن است که در مراحل اول، همراه با تنش‌هایی در قالب بحران‌های روابط دیپلماتیک، بروز پیدا می‌کنند و در امتداد بحران همراه با تحریکات سیاسی، تبلیغاتی و در مرحله بعدی به شکل زد و خوردهای محدود بوده است و در صورتی که در یک طرف، کشور قدرتمندی باشد، تحریم‌های بین‌المللی و در حادث‌ترین شکل آن نزاع تخصصی و جنگ رخ می‌دهد.

با این تقسیم‌بندی مشخص می‌شود که امنیت داخلی از حیث موضوعی در حوزه محیط داخلی قرار دارد و منحصر به بخشی از مسائل امنیت داخلی است که ناظر بر مناسبات «قدرت - مردم» و «مردم - مردم» است و روابط بین «افراد»، نهادهای مدنی و بوروکراسی دولتی را شامل می‌شود. امنیت داخلی طیف متنوعی از موضوعاتی چون مسائل مرزی، هویت اجتماعی، گسست اجتماعی و... را دربرمی‌گیرد (بلندیان، ۱۳۸۸: ۵۹).

این سطح در عرصه سیاسی قابل طرح است و فراهم‌سازی بستر مناسب برای حفظ امنیت حاکمیت است. در این سطح، وجوه امنیت، سیاسی، قضایی، فرهنگی و اجتماعی است و منشأ بروز تهدید، درونی و حوزه تحلیل آن محیط داخلی و واحد تحلیل نیز گروه‌های معاند است. محور تحلیل در امنیت داخلی منافع، مصالح یا آسیب‌ها و بحران‌های معطوف موجودیت و بقای حاکمیت است و منظر نگرش به آن سیاسی، امنیتی و اطلاعاتی است و هدف آن، مصونیت حاکمیت است و نهادهای اطلاعاتی مسئولیت حفاظت این سطح را بر عهده دارند.

مرجع امنیت

از جمله پرسش‌های اساسی که همراه با مفهوم امنیت به ذهن متبادر می‌شود و سهم به‌سزایی در ابهام‌زدایی از آن و هویت‌بخشی به آن دارد، تعیین «مرجع امنیت» است. در واقع احصای مرجع امنیت شاخص مهمی برای درک وضع امنیتی در هر نظام سیاسی است؛ بنابراین مرجع امنیت به شدت با ارزش‌های بنیادین ارتباط دارد و در حقیقت جنبه عینی‌تر و امنیتی ارزش‌های ذهنی است (ره‌پیک، ۱۳۸۷: ۵۰). مرجع

امنیت همانند خود مفهوم امنیت، ایده‌ای برخوردار از اجماع نیست و امنیت‌پژوهان مختلف هریک به فراخور رویکرد و روش‌شناسی خود و نیز با توجه به نوع رژیم‌های سیاسی و ساخت قدرت سیاسی آنها، مرجع خاصی را انتخاب و بر آن تمرکز کرده‌اند. بنابراین تلاش می‌شود با مشخص کردن مرجع امنیت با شناخت ماهیت تهدیدهای امنیتی، نقش و کاربرد مهم‌ترین عناصر تأثیرگذار بر امنیت مورد توجه قرار گیرد (افتخاری، ۱۳۸۱: ۴۴).

بنابراین، در گفتمان نرم‌افزاری مقوله امنیت، که از آن به گفتمان ایجابی امنیت یاد می‌شود، صرفاً تهدید مد نظر نیست و افزون بر آن به رابطه‌ای مهم در تعریف امنیت توجه می‌شود که بنیاد امنیت پایدار اطمینان‌بخش را شکل می‌دهد. از این منظر، مرجع امنیت، اسلام قلمداد می‌شود. بر این اساس، مرجع امنیت داخلی نیز نرم‌افزار ناب و بی‌بدیل «اسلام» با هویت تشیع علوی و آموزه‌های مترقی ولایت مطلقه فقیه است. با نگاه تقابلی، اقدامات گروه‌های تروریستی تکفیری با تفکر وهابی و با قرائت سلفیت جهادی دقیقاً این «مرجع امنیت» را نشانه رفته و راهبردهای آنها منتهی به مخدوش شدن چهره «اسلام ناب» شده است. به سخن دیگر، اسلام با هویت مذهب، حقه تشیع است که از ظرفیت لازم برای مرجعیت امنیت برخوردار است. شاهد این ادعا، نامی‌های متعدد در کشورهای بلوک شرق (افغانستان، پاکستان و...) و در غرب (مسلمانان اهل سنت در فرانسه، انگلیس، آمریکا و...) و به فرمایش مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) امنیت بی‌ظنیر در جمهوری اسلامی ایران است که دوست و دشمن به آن اذعان دارند. به نظر می‌رسد رژیم عربستان با ماهیت وهابیت، با پشتیبانی از گروه‌های تروریستی و تکفیری دنبال شکستن این هیمنه امنیتی جمهوری اسلامی ایران در جوار مرزهاست و محدوده‌های مورد علاقه آن سوی مرزهای ما آبستن حوادثی شده که بسترسازی‌های فرهنگی و مذهبی وهابیت در استان‌های سیستان و بلوچستان، خوزستان، کردستان، کرمانشاه، گلستان و... و اخبار جدیدی همچون ارسال محموله‌های سلاح و مهمات توسط هواپیمای سی ۱۳۰ ارتش عربستان از طریق فرودگاه دال‌بندین پاکستان به گروهک‌های معاند نظام مؤید این مدعاست (مرفوک قراگاه، ۱۳۹۵: ۵).

سطوح امنیت

امنیت ملی از جهات گوناگون قابل سطح‌بندی است. در واقع سطح تحلیل در متدولوژی علم سیاست تعیین کننده سطوح مختلف امنیت است. امنیت ذهنی و عینی، امنیت درونی و بیرونی، امنیت فردی و اجتماعی و امنیت داخلی و خارجی از جمله سطوح امنیت هستند که مورد توجه اندیشمندان علم سیاست قرار گرفته‌اند.

به نظر می‌رسد از بین مباحث و سطوح امنیتی مختلف، محور اصلی امنیت داخلی برآیند امنیت فردی، خانواده، ناحیه‌ای و محلی است که بر امنیت ملی تأثیرگذار بوده و در آن مناطقی مثل پایتخت کشور و یا جغرافیای خاصی از کشور، از اهمیت بالایی برخوردار است. (شعبانی، ۱۳۹۱: ۵۳) بر این اساس نیز یکی از محوری‌ترین اولویت‌های هدف تهدیدات امنیتی گروه‌های تروریستی تکفیری، مراکز زیرساختی، تراکم جمعیتی و پایتخت سیاسی کشورها می‌باشد که نتایج بررسی‌های انجام شده درخصوص تیم‌های مورد ضربه قرار گرفته مؤید این ادعا می‌باشد.

جدول سطوح امنیت

	منشأ بروز تهدید	حوزه تحلیل	واحد تحلیل	محور تحلیل	منظر	هدف
امنیت ملی	دفاعی - نظامی	اعم از داخلی و خارجی	اعم از محیط ملی و فراملی	دولت - ملت در نظام بین‌الملل	امنیتی - دفاعی - نظامی	مصونیت منافع ملی و واحد ملی
امنیت عمومی	سیاسی - اقتصادی - فرهنگی - اجتماعی (فردی - جمعی)	درون واحد ملی	محیط ملی	جامعه و گروه‌های اجتماعی مؤثر	اجتماعی - انتظامی - امنیتی	پایایی و پویایی نظام اجتماعی
امنیت داخلی	سیاسی - اجتماعی	درون واحد ملی	محیط ملی	گروه‌های معاند سیاسی	سیاسی - اطلاعاتی - امنیتی	مصونیت - حاکمیت

مرز امنیت و نا امنی

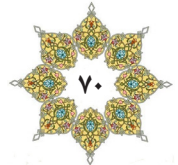
با نگاه ذهنی، امنیت مفهومی بسیار پیچیده، وابسته، غیرمجرد و چند بعدی است که از ترکیب چند عنصر اساسی که وجوه مختلف جوامع را شکل می‌دهند، تأثیر و الهام می‌گیرد. به عبارت دیگر، امنیت ترکیب خطی عناصر تشکیل‌دهنده خود نیست، بلکه آرایه‌ای غیرخطی است که در آن وضعیت، ادراک و احساس مقوله امنیت را شکل می‌دهند. چنین امنیتی هرگز به خودی خود تولید نمی‌شود، بلکه می‌تواند به خودی خود از بین برود. این امنیت تولیدی اجتماعی است که توقف در آن معنا ندارد و خط سیر حرکت آن تداومی است. بر این اساس، امنیت در وسعت مکانی فاقد مرز مشخصی است. به همین علت نگاه به امنیت هم می‌تواند نگاهی خرد، فردگرایانه و میکروسکوپی یا نگاهی کلان، جمع‌گرایانه و ماکروسکوپی باشد.

در نگاه خرد و فردگرایانه، امنیت یعنی نبود تهدید علیه جان، آبرو، مال و ناموس فرد و اقدامات محل امنیت یعنی هر عاملی که با تعرض به این عوامل، به شکلی موجب تهدید آن شود.

در نگاه کلان، امنیت در قالب جامعه انسانی قابل تعریف و تبیین است؛ به عبارت دیگر امنیت یعنی فراغت از تهدید برای منافع آحاد جامعه و اقدامات محل امنیت یعنی هر آنچه متعرض منافع سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، نظامی و... جامعه شود (سخنرانی سردار سلامی در همایش ملی امنیت پایدار، ۱۳۹۱).

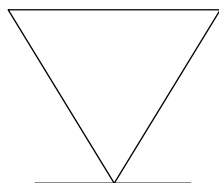
پایداری امنیت

بدیهی است پایداری مفهومی فیزیکی دارد؛ بنابراین برای ایجاد پایداری در اجسام لزوماً باید سطح قاعده آن زیاد شود. دیگر اینکه مرکز ثقل به قاعده نزدیک‌تر شود. بر این اساس، برای ایجاد امنیت پایدار باید نخست سطح اتکای امنیت را از طریق مردمی کردن امنیت مبتنی بر تقوای الهی بیشتر کرد؛ دوم، فاصله بین ولایت مطلقه فقیه به عنوان بزرگ‌ترین مرکز تولیدکننده امنیت و ثبات (ولایت فقیه می‌تواند همه ظرفیت‌ها را در جغرافیای مشخصی به کار گیرد) را با قاعده هرم یعنی مردم کمتر کرد. بر این اساس، پایان‌ناپذیری قدرت در قالب آگاهی‌های اجتماعی مبتنی بر پارادایم تشیع، راز امنیت پایدار است. از این رو آگاهی‌بخشی، الهام‌بخشی و افزایش بصیرت براساس تدبیر، حکمت، الهام و اندیشه، از کلیدی‌ترین محورهای افزایش سطح اتکای امنیت است. در این راستا، ویژگی رهبری، تزریق عنصر آگاهی به ملت است. بنابراین هر قدر مرکز

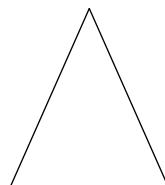

ثقل (رهبری) فاصله‌اش از قاعده (مردم) کمتر باشد، پایداری امنیت بیشتر خواهد بود. بدیهی است وحدت و انسجام ملی از هندسه منظم بهره می‌گیرد. در نگاه اول این مدل بدیهی به نظر می‌رسد اما با یک هندسه منظم امنیت پایدار اطمینان‌بخش نتیجه آن خواهد بود (سخنرانی سردار سلامی در همایش ملی امنیت پایدار، ۱۳۹۱).

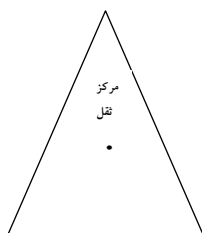
الگوی افزایش پایداری

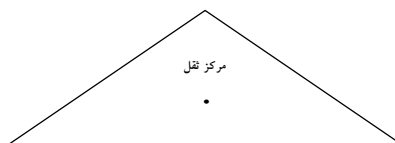
ناپایدار (امنیت حاکمیت پایه)

پایداری زیاد (امنیت مردم پایه)

پایداری کم

پایداری زیاد

فاصله بین مرکز ثقل (رهبر) و قاعده (مردم) کم فاصله بین مرکز ثقل (حاکمیت) و قاعده (مردم) زیاد
(الگوی نظام اسلامی)

بعد اجتماعی امنیت

لازمه بعدشناسی امنیت، توجه به ذهنی بودن مقوله امنیت است به شکلی که امنیت با ضدش یعنی ناامنی عینی می‌شود. با این توضیح پیداست که امروزه امنیت ابعاد فراگیری دارد، به شکلی که آثار ناامنی در بازه زمانی محدود و با یک هندسه غیرمنظم در حوزه‌های متفاوتی از زندگی بشر هویدا می‌شود. به عبارت دیگر، بر مبنای طیفی از تهدیدها اعم از اغتشاشات، شورش، براندازی سخت مانند کودتا، تهاجم یگان‌های خارجی و حتی پیامدهای امنیتی حوادث غیرمترقبه، آنچه امروزه در امنیت داخلی بسیار تأثیرگذار است، اقدامات مخل امنیت است. بر این اساس، برای امنیت به ویژه امنیت پایدار در سطوح مختلف، ابعاد اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و نظامی قابل تصور است که بعد اجتماعی امنیت به دلیل مفروض قاعده تعادلی بودن، مورد توجه طراحان

اقدامات مخل امنیت قرار گرفته است. در واقع امروزه معنویت به عنوان اصلی ترین عنصر امنیت ساز مورد توجه است و بشریت تشنه معنویت الهی است. بدیهی است این معنویت زلال جز در اسلام و تشیع علوی یافت نمی شود. با همین منطق نیز صهیونیسم در قالب گروهک تروریستی تکفیری داعش دنبال مبارزه با تفکر شیعی است. از این رو وقتی از ابوبکر البغدادی سؤال می شود کی به اسرائیل حمله خواهید کرد؟ پاسخ می دهد: هر وقت اسرائیل شیعه شود! حال کیست که نداند اقدامات داعش امنیت سازی برای رژیم اشغالگر و جعلی اسرائیل و ایجاد فضای جدید تنفسی برای او است. به عبارت دیگر، یکی از تهدیدهای تأثیرگذار در امنیت داخلی کشورهای منطقه (جز اسرائیل)، داعش است و عملاً بیشترین فراوانی اخبار در رسانه های جهان در پنج سال گذشته مربوط به این تهدید بوده است. بدیهی است امنیت بی نظیر جمهوری اسلامی نعمتی است بزرگ که لاجرم باید پاس داشته شود. (کنفرانس امنیت تهران، ۵۹۳۱، ص ۲۲).

تهدیدات امنیتی اقدامات مخل امنیت

مفهوم مخل امنیت

همان گونه که بیان شد، امنیت مفهومی بسیار لغزنده دارد؛ به گونه ای که محمول های متعددی اعم از افراد، جامعه، دولت و... را شامل می شود. حال اگر با رویکرد سلبی و مبتنی بر نگرشی عینی و واقع بینانه از خطرهای فیزیکی و مادی خارجی، امنیت را به مفهوم عام فراغت یا رهایی از خطر و تهدید بپذیریم، لاجرم هرگونه عامل یا اقدامی را که موجب تهدید در آن حوزه و بعد شود، می توانیم به عنوان اقدامی مخل امنیت قلمداد کنیم؛ مانند اقدامات مخل امنیت اقتصادی، سیاسی، نظامی و در نهایت اقدامات مخل امنیت اجتماعی. با این تعریف، مقابله با اقدامات مخل امنیت، مستلزم داشتن قدرت و توان مقابله ای سخت افزاری است. ولی اگر امنیت را در فراغت صرف از تهدید تعریف نکرده، بلکه با رویکرد ایجابی، وجود شرایط مطلوب برای تحقق اهداف و خواست های جمعی نیز مد نظر قرار گیرد، مفهوم امنیت حتی نسبت به منافع عمومی از اولویت برخوردار خواهد شد، زیرا تحقق یا تحقق نیافتن منافع جمعی در گرو بود یا نبود امنیت خواهد بود.

مشخصات بازیگران تهدیدات امنیتی

امروزه در عرصه تحولات بین‌المللی علاوه بر نظام‌های سیاسی (دولتها) که در سازمان ملل عضویت دارند، بازیگران غیردولتی و غیرحکومتی مانند القاعده، داعش، النصره و... وارد عرصه‌های سیاسی و امنیتی اختصاصی حکومت‌ها شده و ایفای نقش می‌نمایند. در حوزه امنیتی بازیگران غیرحکومتی نیازمند جغرافیا نبوده و در شکل مثبت آن مانند حزب الله لبنان می‌توانند امنیت ساز باشند، لیکن در شکل منفی مانند داعش اقدامات آنها تهدیدات امنیتی خواهد بود. حال در محیط متأثر از اقدامات محل امنیت، بسیاری از بازیگران بدون بُعد و فاقد ساختارهایی مشخص هستند؛ یعنی ساختارهایی ژله‌ای و شکل‌نیافته دارند. این ساختارها فاقد عرض، طول و شکل مهندسی مشخص هستند و به عبارتی سازمانی غیرقابل اندازه‌گیری و بدون شکل مشخص هستند و انبساط ساختاری متفاوتی دارند مانند القاعده، داعش، النصره، جند الشیطان، جیش الظلم و... که بعضی مشخصات آنها عبارت‌اند از:

- داشتن ماهیت غیردولتی؛
 - دنبال کردن اهداف متنوع؛
 - داشتن دکترین‌های متفاوت؛
 - داشتن استراتژی و تاکتیک‌های متفاوت؛
 - داشتن قابلیت‌ها و توانمندی‌های متفاوت؛
 - برخورداری از دنباله‌های سیاسی و اجتماعی متفاوت؛
 - ایدئولوژیک و اعتقادی عمل کردن؛
 - مقید نبودن به قواعد بین‌المللی (به دلیل اعتقادی عمل کردن و غیردولتی بودن)؛
 - نامرئی عمل کردن و برخورداری از حالت ناپیدا.
- این گروه‌ها بازدارندگی ناپذیرند چون چیزی برای از دست دادن ندارند. مدیریت‌ناپذیر و ارباب‌ناپذیرند (چون ایدئولوژیک هستند). زمان برای آنها اهمیت چندانی ندارد (بنابراین، ضرورتی ندارد که حتماً بخواهند یک بحران را در کوتاه‌مدت مدیریت کنند؛ در صورتی که برای بازیگران دولتی، عنصر زمان برای اداره یک بحران از اهمیت زیادی برخوردار است). خودترمیم‌پذیرند. این گروه‌های تروریستی هیچ مسئولیتی در اداره جامعه ندارند؛ بنابراین فارغ‌بال و آسیب‌ناپذیرند. دارای ساختاری چابک و تک بعدی هستند و فقط به مسائل سیاسی و تهدیدات امنیتی فکر می‌کنند؛ از این رو تابع هیچ قاعده مشخص داخلی و خارجی نیستند و این موضوع به آنها آزادی عمل، ابتکار عمل

و قدرت مانور سیاسی و امنیتی زیادی می‌دهد. بازیگران و عوامل تهدیدات امنیتی از سلاح‌ها، تجهیزات و امکانات بسیار ارزان و دم‌دستی استفاده می‌کنند و هزینه زیادی ندارند (شعبانی، ۱۳۸۷: ۱۳).

گروه‌های تروریستی تکفیری در داخل اجتماع و کشور هدف نیز بعضاً خاستگاه‌های اجتماعی دارند؛ بدین معنا که یک فرد در عین حال که کار و شغل اداری و اجتماعی خود را انجام می‌دهد، یک عنصر و عضو شبکه سری گروه تروریستی است.

تعریف تهدیدات امنیتی (اقدامات تهدیدات امنیتی) با رویکرد انتظامی

به اقدامات برنامه‌ریزی شده‌ای گفته می‌شود که از قبل اجرای آن جان، مال و ناموس افراد جامعه تهدید شود یا مورد تعرض قرار گیرد که این سطح در امنیت عمومی تأثیرگذار است و موجب مخدوش شدن انضباط اجتماعی می‌شود. بدیهی است پیشگیری و برخورد با چنین اقداماتی در حوزه جغرافیایی هر کشوری از وظایف نیروهای انتظامی آن کشور است.

تهدیدات امنیتی در این سطح عموماً با برنامه‌ریزی قبلی از سوی افراد شکل می‌گیرد؛ اما وسعت، گستردگی، تنوع و کثرت ندارد، ماهیت سازمان‌یافته و شبکه‌ای ندارد، فاقد حمایت‌های خارجی است، ظرفیت ایجاد موج اجتماعی و رسانه‌ای قدرتمند ندارد و عملاً هدف آن تضعیف حاکمیت و براندازی نیست. مسئولیت پیشگیری و مقابله با این گونه تهدیدات امنیتی، جزء وظایف نیروهای انتظامی است و عملاً رده‌های پلیس و انتظامی قادر به مواجهه و برخورد با آن هستند.

شاخص‌های اقدامات مخل امنیت با رویکرد انتظامی

با رویکرد تبیین‌شده، برخی شاخص‌های اقدامات مخل امنیت در حیطه انتظامی به شرح زیر خواهد بود:

۱. برهم‌زننده نظم جاری اجتماعی؛
 ۲. تهدیدکننده جان، مال و ناموس آحاد افراد جامعه؛
 ۳. به مخاطره انداختن آسایش عینی و ذهنی شهروندان.
- بدیهی است گستره این‌گونه اقدامات مخل امنیت صرفاً به ابعاد عینی و ذهنی امنیت عمومی محدود می‌شود و توان تأثیر بر امنیت داخلی و ملی را ندارد. به عبارت دیگر، تهدیدات امنیتی در سطح انتظامی، صرفاً احساس امنیت را دچار خدشه می‌کند و نه اساس و ذات آن را.

مصادیق اقدامات مخل امنیت بارویکرد (در وضعیت) انتظامی

با رویکرد انتظامی برخی مصادیق اقدامات مخل امنیت به شرح زیر است:

۱. قتل (مانند قتل‌های ناموسی، قتل بر اثر اختلافات مالی، اجتماعی و...); ۲. سرقت;
۳. تجاوز به عنف; ۴. گروگان‌گیری با انگیزه‌های مالی، ناموسی و اجتماعی; ۵. شرارت;
۶. بیوتروریسم محدود (مانند مسموم کردن غذای یک خانواده در میهمانی و...); ۷.
- بلوا; ۸. آشوب (مانند درگیری‌های جمعی هیجان‌محور بعد از مسابقات ورزشی); ۹.
- اغتشاش (عموماً با رویکرد صنفی در راستای پیگیری مطالبات و احقاق حقوق و...);
۱۰. آدم‌ربایی با انگیزه‌های مالی، ناموسی و اجتماعی; ۱۱. استفاده از سلاح‌های لیزری
- با رویکرد ماجراجویی (مثلاً تاباندن لیزر از مناطق مسکونی اطراف فرودگاه به چشم
- خلبان هواپیماهای در حال نزدیک شدن به باند فرودگاه); ۱۲. ایجاد حریق‌های مهم
- (مانند آتش زدن مغازه، منزل مسکونی، خودرو و...); ۱۳. تیراندازی (مانند تیراندازی
- اراذل و اوباش، سارقین مسلح و...); ۱۴. تخریب اموال (خودرو و...).

تعریف اقدامات مخل امنیت با رویکرد امنیتی

فعالیت‌های مجرمانه (ضد امنیتی) گسترده و سازمان‌یافته که گروه‌های محارب و معاند داخلی و خارجی با هدف تضعیف نظام و به مخاطره انداختن منافع حیاتی جامعه، سازماندهی می‌کنند و به اجرا در می‌آورند و سبب به هم خوردن نظم و امنیت در جامعه می‌شوند و مواجهه با آنها فراتر از توان نیروهای مسئول (انتظامی، واجا و...) است.

به عبارت دیگر، فعالیت‌های گسترده و سازماندهی‌شده که با اهدافی همچون تضعیف نظام حاکم، به مخاطره انداختن منافع حیاتی جامعه، به چالش کشیدن و ناکارآمد نشان دادن سازمان‌های امنیتی، آسیب به سرمایه‌های انسانی، تخریب زیرساخت‌های اقتصادی و... یک کشور برنامه‌ریزی و اجرا شود، اقدامات مخل امنیت گفته می‌شود. بدیهی است پیشگیری و برخورد با چنین اقداماتی در حوزه جغرافیایی هر کشوری از وظایف نیروهای امنیتی و نظامی آن کشور است. در صورت ضعف اقتدار حاکمیت یا آمادگی نداشتن رده‌های امنیتی و انتظامی، جریان‌های منحرف و بازیگران معاند می‌توانند در قالب قاعده پاسکالیزیشن (با وارد کردن ضربه‌ای منفرد بر یک مایع، انرژی در تمام سطح مایع به صورت یکسان دریافت می‌شود). با انجام اقدامات و عملیات تاکتیکی نقطه‌ای در مناطقی خاص از کشور، تأثیرات استراتژیکی مخربی بر

امنیت کشور بگذارند و حاکمیت را به چالش بکشند. می‌توان گفت جغرافیای اقدامات محل امنیت بسیار محدود اما جغرافیای اثرگذاری آن بسیار وسیع است. البته در برخی مواقع انجماد در جامعه نیز موجب تقویت آثار ضربه و شوک می‌شود و عملاً موجب ایجاد ظرفیت تحول و روند در جامعه می‌گردد. در رویکرد امنیتی اقدامات محل امنیت، بازیگران فاقد بعد (عرض و طول) هستند، از قواعد نظام حاکم تبعیت نمی‌کنند و غالباً به صورت مخفیانه عمل می‌کنند. روش آنها توزیع نقش بین افراد تیم‌های عملیاتی است و عملاً رهبران و طراحان عملیات حضور مستقیمی در صحنه ندارند و صرفاً از طریق لایه‌های عملیاتی خود با حادثه محل امنیت ارتباط فعال دارند. از نظر هزینه نیز به‌رغم هزینه اندک طراحی و اجرای اقدامات محل امنیت، هزینه پیشگیری و مقابله با این اقدامات بسیار زیاد است. نکته حائز اهمیت آن است که روند تصاعدی اقدامات محل امنیت الگوی ناآرامی را بر الگوی ثبات غلبه می‌دهد.

شاخص‌های اقدامات محل امنیت با رویکرد امنیتی

با رویکرد مذکور برخی شاخص‌های اقدامات محل امنیت در حیطه امنیتی به شرح زیر است:

۱. گستردگی (کثرت و تنوع یا انجام اقدامات محل امنیت متعدد در زمان محدود در مناطق مختلف)؛
 ۲. سازمان‌یافته بودن (طراحی و اجرای سازماندهی شده)؛
 ۳. نیازمند توان مقابله‌ای فراتر از توان سازمان‌های مسئول؛
 ۴. بعضاً برخورداری از حمایت خارجی؛
 ۵. بازتاب وسیع رسانه‌ای که افکار عمومی را تحت تأثیر قرار دهد.
- بدیهی است که تهدیدات امنیتی که در قالب شاخص‌هایی همچون گستردگی، شدت، کثرت و تنوع قابل تعریف باشد، لزوماً دارای سازماندهی و هدایت منسجم عملیاتی و با حمایت سرویس‌های اطلاعاتی بیگانه صورت خواهد گرفت. اینگونه اقدامات ضمن بازتاب وسیع رسانه‌ای، تأثیرگذاری جدی بر افکار عمومی داشته و مقابله با آن فراتر از توان و ظرفیت رده‌های انتظامی خواهد بود. مثال عینی این سطح تهدیدات امنیتی، عملیات‌های تهدیدات امنیتی گروه‌های تروریستی تکفیری و بویژه داعش می‌باشد که عموماً در بستر خاستگاه‌های اجتماعی و در قالب شبکه سری در جغرافیای کشور هدف اجراء می‌نمایند.

قابلیت‌ها و تاکتیک‌های تهدیدات امنیتی گروه‌های تروریستی تکفیری

به‌رغم تفاوت‌های ظاهری، تعدد جغرافیا و تنوع در نام‌ها، به دلیل همگنی آبخور فکری گروه‌های تکفیری، عموماً قابلیت‌ها، روش‌های جنگیدن و تاکتیک‌های مخل امنیت این گروه‌ها نیز مشابه است که در ادامه به مهم‌ترین آنها مبتنی بر مشاهدات میدانی اشاره می‌شود:

الف) نفوذ و ایجاد شبکه سری

اولین تاکتیک گروه‌های تروریستی تکفیری نفوذ و ایجاد شبکه سری از عوامل، هواداران و... خود در جغرافیای هدف است. این گروه‌ها، قبل از انجام هرگونه اقدام تهدیدات امنیتی، به ویژه در بلوک‌های امنیتی کشورهای غیردرگیر، ابتدا از طریق نفوذ فکری، مذهبی، مکتبی، سیاسی و اقتصادی در افراد اثرگذار جمعیت محلی و با رعایت اصول حفاظت اطلاعات، شبکه‌ای مخوف و کاملاً پنهان به صورت خوشه‌ای در سطوح مختلف ایجاد می‌کنند که افراد با شخصیت و جایگاه‌های اجتماعی متفاوت با هدایت تمرکزی به عضویت این شبکه در می‌آیند. برای مثال ممکن است در یک محله یک نفر معلم، رئیس بانک، تراشکار، نانوا، راننده تاکسی و... عضو گروه شده باشد؛ در حالی که به دلیل نوع ساختار سلسله مراتبی و رعایت ملاحظات حفاظتی، معمولاً این افراد از عضویت سایر افراد در این شبکه اطلاعی ندارند. علت آن است که ماهیت این شبکه سری و فعالیت‌های آن تا ساعت سین روز مخفی است و ظاهری خاموش دارد و به راحتی قابل رصد اطلاعاتی نیست؛ اما هنگام عملیات مخل امنیت، هر یک از افراد این شبکه ضمن ایفای نقش به عنوان عنصر اطلاعاتی گروه، حسب وظیفه کمک به اشراف اطلاعاتی، پشتیبانی عملیاتی، حمایت لجستیکی و... را بر عهده خواهد داشت. ماهیت این شبکه ضمن تسهیل انتقال تیم‌های عملیاتی به جغرافیای هدف، با ایجاد خانه‌های تیمی، مخفیگاه، برقراری ارتباطات امن و...، امکان مخفی ماندن عناصر تیم در بلوک امنیتی مد نظر را مهیا می‌سازد؛ تا جایی که تمامی عملیات‌های مخل امنیت گروه‌های معاند تروریستی تکفیری بر بستر مهیاشده توسط این شبکه‌ها انجام می‌گیرد.

ب) ایجاد اشراف اطلاعاتی

اولین تاکتیک گروه‌های تروریستی تکفیری به ویژه داعش که اساس و بنیان موفقیت‌های صحنه‌ای اقدامات مخل امنیت آنها را تشکیل می‌دهد، ایجاد اشراف اطلاعاتی مناسب بر جغرافیای صحنه عملیات است. این کار ضمن کاهش آسیب‌پذیری نیروهای داعش،

موجب اجرای عملیات‌های مخل امنیت و در نهایت غافلگیری سیستم‌های امنیتی هدف می‌شود. از نمونه‌های به کارگیری این شیوه حمله به بانک مرکزی موصل، حمله به سنجار و زومار، تعرض به زندان‌های ابوغریب، بادوش نینوا و... بوده است. - استفاده از توان اطلاعاتی نظامیان ناراضی و جدانشده از سازمان متبوع و پیوسته به داعش در سطوح مختلف؛

- استفاده از بانک‌های اطلاعاتی سازمان‌های دولتی و مردمی کشورهای هدف که توسط افراد ناراضی جدانشده در اختیار قرار گرفته است.

- تخلیه اطلاعاتی افراد با نفوذ، شخصیت‌ها، مردم محلی و...؛

- جذب و آموزش اطلاعاتی نوجوانان بومی و اعزام آنها به منطقه هدف برای جمع‌آوری اطلاعات؛

- بهره‌گیری از توان اطلاعاتی عشایر، چوپانان به ویژه رؤسای قبیله‌ها و... به خصوص برای جمع‌آوری اطلاعات مربوط به مناطق هدف اقدامات مخل امنیت؛

- بهره‌گیری از اطلاعات ماهواره‌ای (عکس و...) سرویس‌های اطلاعاتی مختلف؛

- بهره‌گیری از توان منابع و هواداران خود که در ارگان‌های نظامی و دولتی شاغل هستند.

- بهره‌گیری از اخبار و اطلاعات موجود در اینترنت و فضای مجازی؛

- بهره‌گیری از پهباد، هگزاکوپتر و... برای جمع‌آوری اخبار و اطلاعات برخط

(تصاویر، فیلم‌ها و...) صحنه‌های عملیات‌های مخل امنیت؛

- رصد ارتباطات و شنود مکالمات نیروهای انتظامی، نظامی، اطلاعاتی و... .

ج) استفاده مناسب از منحنی‌زن‌ها

تیم‌های تروریستی تکفیری مهارت زیادی در استفاده از سلاح‌های منحنی‌زن به ویژه خمپاره‌اندازهای چریکی دارند. این تاکتیک به دلیل نیاز نداشتن به تقرب، ضمن اثرگذاری زیاد، آسیب‌پذیری عوامل مخل امنیت را کاهش می‌دهد و فرار تیم عملیاتی را تسهیل می‌کند. بعضاً برای افزایش دقت تیرها، بهره‌گیری از سامانه مکان‌یاب، زاویه‌یاب، ارتفاع‌سنج و... مبتنی بر ماهواره‌ها در قالب گوشی‌های موبایل عناصر عملیاتی، موضوعیت خواهد داشت. عملیات پالایشگاه بیجی، فرودگاه دیرالزور سوریه و نیز هدف قرار دادن اماکنی مانند باشگاه آارات در تهران، شهرک نور، ستاد ... نظامی و... از نمونه‌های استفاده از این شیوه بوده است.

د) سرعت جابه‌جایی و تحرک بسیار زیاد

عناصر تروریستی تکفیری از نظر ساختاری، سازمان و تیم‌های چابک و سیالی دارند که به راحتی جابه‌جا می‌شوند. قدرت تحرک، نقل و انتقال، جابه‌جایی، تغییر موضع سریع و... بسیار زیاد موجب عدم وابستگی آنها به زمین و جغرافیای خاص شده و قدرت مانور آنها را افزایش داده است. آنها وابستگی به جا و مکان ندارند و محدود به جا و مکان نیستند. یکی از اصلی‌ترین دلایل این تحرک بالا، بهره‌گیری از خودروهای سبک تاکتیکی و موتورسیکلت‌های با قابلیت‌های ویژه است که این مزیت عملاً شناسایی و رصد هوایی را با مشکل مواجه می‌کند و ضربه‌پذیری آنها را کاهش می‌دهد. نمونه آن در جغرافیای درگیری فراوان است و در کشور هدف، اقدامات محل امنیت و نیز اغلب ترورها با بهره‌گیری از این قابلیت انجام گرفته است. عموماً تیم‌های تروریستی پس از اتمام عملیات، فرار موفقی از صحنه داشته‌اند.

ه) بهره‌گیری از الگوی تجهیزاتی سبک

به دلیل ضرورت چالاکي و سبکی افراد و سازمان عملیاتی آنها، عموماً از سلاح و تجهیزات سبک با قابلیت بالا استفاده می‌کنند که این امر موجب افزایش قابلیت تحرک تیم‌های تروریستی تکفیری شده است.

و) قابلیت اختفا و عملیات در قالب پوشش مردمی

گروه‌های معاند، ایستگاه و پاسگاه اطلاعاتی خود را مبتنی بر شبکه سری و بعضاً در جغرافیای مسکونی محیط پیرامونی مستقر می‌کنند و تیم‌های عملیاتی آنها عموماً در قالب مردم بومی آنجا هستند و بین مردم به راحتی گم می‌شوند. این عناصر قابلیت اختفای زیادی دارند که این مهم یکی از مزیت‌های تخصصی آنهاست.

ز) تله کردن منطقه به ویژه مهمات

گاه تیم‌های تروریستی مهارت زیادی در ساخت تله‌های ابتکاری پیدا و انواع تله‌ها را در کارگاه‌های محلی تولید و برای تله کردن همه چیز موجود در صحنه‌ها از آن استفاده می‌کنند. علاوه بر این، هنگام عقب‌نشینی یا تخلیه منطقه، خودروها، ساختمان‌ها، کف خیابان‌ها و معابر به ویژه مهمات را تله‌گذاری می‌کنند که عموماً موجب تلفات می‌شود. همچنین در صورتی که قصد عقب‌نشینی و تخلیه منطقه را داشته باشند، اقدام به مسلح کردن زمین و تله‌گذاری می‌کنند.

ح) استفاده از بمب و مواد انفجاری ناشناخته

نوع جدید انفجار ناشناخته مبتنی بر این تاکتیک خارج از عرف را اخیراً داعش در بازار الکراده بغداد استفاده کرده است. در این عملیات، شبکه سری داعش با وارد کردن یک دستگاه خودروی تویوتا حامل سه بشکه بنزین و نصب دو دستگاه کوچک پودرکننده بنزین (انژکتور) در مجاری ورودی و خروجی بازار الکراده، بنزین را در ترکیب با نوعی فسفر سفید و نیز سایر مواد ناشناخته، به صورت پودر (ذرات ریز معلق) در فضای راسته بازار شهر الکراده بغداد پخش کردند. این ماده جدید پس از پخش شدن با پایداری مناسب در ارتفاع ۷۰ سانتی‌متری تا ۲,۵ متری سطح زمین در قالب ابر انفجاری معلق مانده بود تا جایی که در گزارش پلیس الکراده آمده بود که قبل از انفجار در محوطه بازار بوی پترولیوم (بنزین) استشمام شد. در نهایت عوامل تروریست با تنظیم دقیق زمان و مکان و مدیریت نوع احتراق در داخل ابر، هنگام شلوغی و تردد جمعیت در بازار، این ترکیب را منفجر کردند. در موج ضربه‌ای که ایجاد کردند عملاً تمامی ۳۰۵ نفر حاضر در صحنه شهید شدند. یکی از ویژگی‌های این شیوه بمب‌گذاری این بود که با اینکه دست شهید تقریباً سالم بود، اما ساعت مچی او ذوب شده بود. علاوه بر این، در کمال تعجب در این انفجار شدید هیچ چاله انفجاری بر جای نمانده بود. در این نوع ناشناخته انفجار، سرعت پاشش، مکانیزم پاشش، مواد کاتالیزوری و مواد آنتی کاتالیزوری عواملی هستند که به کمک آنها می‌توان نوع احتراق در داخل ابر را تحت تأثیر قرار داد و موج انفجاری ضربه‌ای معادل ۴,۵ تا ۵,۵ برابر تی‌ان‌تی به وجود آورد (دوستدار، ۱۳۹۵: ۱).

بدیهی است در ایست و بازرسی‌ها حساسیتی روی بنزین نیست و ورود آن به منطقه با سهولت انجام می‌گیرد. بر این اساس، کارایی این تاکتیک و این‌گونه بمب‌های ناشناخته غیر عرف در حوزه اقدامات مخل امنیت بسیار زیاد و هزینه آماده‌سازی و اجرای عملیات ناچیز خواهد بود.

ط) عملیات انتحاری چند مرحله‌ای

گروه‌های تروریستی تکفیری برای شکستن حلقه‌های حفاظتی و نفوذ به اماکن حساس از عملیات‌های انتحاری چند مرحله‌ای استفاده می‌کنند. چند عامل انتحاری پشت سر هم با زدن حلقه‌های حفاظتی مسیر را برای عملیات و ورود عامل انفجاری اصلی مانند خودرو باز می‌کنند. عامل اول نگهبانی و در اول را منفجر می‌کند؛ به دنبال

او عامل بعدی نگهبانی و در دوم و... همین‌طور ادامه پیدا می‌کند (تا چهار مرحله‌ای اجرا کرده‌اند) تا خودروی حامل مواد منفجره به کنار یا زیر ساختمان هدف برسد. کل این عملیات در عرض یکی یا دو دقیقه و بدون فوت وقت انجام می‌شود. از نمونه‌های آن حمله به کنسولگری ایران در لبنان، حمله به بانک مرکزی عراق، حمله به زندان امنیتی اسماعیل خان پاکستان، ابوغریب و نیز بادوش نینوا در عراق بوده است که در اوج غافلگیری و در کمترین زمان ممکن زندان به کنترل نیروهای داعش درآمد و زندانیان خود را به اسم از آن زندان آزاد کردند. پوشش انتخاب‌شده برای خودروهای تجهیز شده انتحاری، براساس ویژگی‌های محیط پیرامون هدف است و عملاً برای نیروهای انتظامی و امنیتی حساسیت‌انگیز نیست. این ویژگی موجب سهولت تقرب خودرو و تیم انتحاری به هدف می‌شود؛ مانند خودروهای حمل زباله، سرویس‌های کارکنان، وانت حمل غذا، موتورسیکلت پستچی، پیک موتوری و...

ی) گروگان‌گیری

یکی دیگر از تاکتیک‌های گروه‌های تروریستی تکفیری، گروگان‌گیری هدفمند است. به‌رغم سابقه تاریخی گروگان‌گیری در حوزه اقدامات مخل امنیت، به دلیل آسیب‌پذیری‌های موجود در مراکز جمعیتی هدف، یکی از کاراترین نوع اقدامات مخل امنیت به شمار می‌رود. برای نمونه گروهک تروریستی تکفیری بوکوحرام به رهبری محمد ذکری که شاخه‌ای از داعش در نیجریه است، دانش‌آموزان یک دبیرستان دخترانه را گروگان گرفته است و به‌رغم گذشت چند سال، هنوز برخی از آنها را در اختیار دارد. مثال دیگر گروگان‌گیری تئاتر مسکو است که در آن ۵۶ نفر مبارز چچنی، قریب به ۱۷۵۳ نفر از تماشاگران تئاتر مسکو را که عموماً میهمانان عالی و خانواده‌های دیپلمات‌های خارجی بوده‌اند، گروگان گرفتند. یا در داخل کشور، گروه‌های تروریستی تکفیری جند الشیطان، جیش الظلم و... بارها سربازان، مردم و نیروهای امنیتی را به گروگان گرفته و چالش‌های مختلفی برای سیستم امنیتی ایجاد کرده‌اند.

ک) بیوتروریسم

عملیات بیوتروریسم به مفهوم رهاسازی عمدی ویروس‌ها، باکتری‌ها و سایر ارگانسیم‌ها که باعث مرگ مردم، گیاهان یا حیوانات می‌شود، یکی از مخوف‌ترین مصادیق اقدامات مخل امنیت گروه‌های تروریستی قلمداد می‌شود. بهره‌گیری گروه تکفیری- تروریستی

«داعش» از فعالیت‌های بیوتروریستی در راستای تاکتیک النصر به الرعب و پیاده‌سازی سیاست «زمین سوخته» چندان دور از ذهن نیست و کدهایی نیز برای آن وجود دارد. یکی از اشکال بیوتروریسم، عملیات انتحاری بیوتروریستی است که در این روش ویروس را وارد بدن فرد انتحاری می‌کنند و او به مراکز جمعیتی هدف اعزام می‌شود. عامل آلوده در جغرافیای هدف (مترو، بیمارستان، مراسم، مسجد، ورزشگاه، پارک، سینما، اتوبوس بی‌آرتی و...) افراد کثیری را آلوده می‌کند و خود هم در نهایت می‌میرد. دانش بیوتروریسم در اختیار گروه‌های تروریستی تکفیری به قدری پیشرفت کرده که در حال حاضر سلاح‌هایی بر اساس ژنتیک درست کرده‌اند که با سنتر ژن نژادهای مختلف می‌تواند عاملی را منتشر کند که یک قوم را بکشد اما روی قوم دیگری تأثیر نداشته باشد. مثلاً ویروس پخش می‌شود، وارد بدن اعراب و اسرائیلی‌ها می‌شود. فلسطینی‌ها را می‌کشد ولی اسرائیلی‌ها سالم می‌مانند. به‌رغم هزینه بسیار پایین و سهولت انجام عملیات بیوتروریستی، پیش‌بینی، پیشگیری و مقابله با تهدیدهای بیوتروریسم، هم از بعد روانی و هم بعد عملیاتی، بسیار مشکل، هزینه‌بر و زمان‌بر است که این مهم موجب آسیب‌پذیری زیاد در این حوزه شده است.

ترور آقای نادر طالب‌زاده در سفر اربعین از طریق مفقود کردن چمدان و لباس‌های ایشان و آلوده کردن به عامل، ترور هوگو چاوز، ترور یاسر عرفات با پلوتونیوم ۲۱۰، ترور محمود المبحوح، از رهبران حماس، ترور ودیع حداد، بنیان‌گذار جنبش ملی‌گرایان عرب و نیز ترور فیدل کاسترو همگی به این روش و با برنامه‌ریزی و هدایت سرویس‌های اطلاعاتی توسط گروه‌های تروریستی تکفیری اتفاق افتاده و عموماً منتهی به مرگ آرام و خاموش سوزدها شده است.

در بعد اهداف عمومی نیز اخیراً سخنگوی داعش به شبکه سری داخل دستور داد تا با خرید سیانید پتاسیم از شیمیایی‌فروش‌ها و ترکیب آن با کرم آرایشی بهداشتی، نوعی عامل بیوتروریستی تولید و دستگیره اتوبوس‌های شهری و... را با آن آلوده کنند یا با خرید سم موش، آن را بر نوک چاقو و... بمالند؛ پس از اتمام نمازهای جماعت و هنگام خروج روحانی از مسجد، در قالب ترک‌نشین موتورسیکلت به وی صدمه بزنند و از صحنه بگریزند. به‌رغم زخم جزئی، فرد بر اثر آلودگی با زهر خواهد مرد. اخیراً آلودگی برخی قرص‌های استامینوفن توسط عوامل بیوتروریستی منتشر شده است (شعبانی، دیزجی، ۱۳۹۴: ۷۱).

نتیجه‌گیری

بررسی‌های انجام‌شده در قالب این تحقیق بیانگر آن است که امنیت به مفهوم فراغت از تهدید، نیاز اولیه بشر و به عنوان تولیدی اجتماعی، مقوله‌ای نسبی و ذهنی است و با ضد آن یعنی ناامنی عینیت می‌یابد؛ بنابراین امنیت از نظر وسعت مکانی فاقد مرز و حدود مشخصی است و به دلیل لغزنده بودن مفهوم امنیت، محمول‌های متعددی بر آن مترتب می‌شود. با این رویکرد، پایداری امنیت در قالب الگوی نظام اسلامی و حکومت ولایی، با کاستن از فاصله بین مرکز ثقل (رهبر به عنوان نماد حاکمیت ولایی و تشیع و مرکز تولیدکننده امنیت و ثبات) هرم نظام اسلامی و قاعده هرم (مردم از طریق مردمی کردن امنیت مبتنی بر تقوای الهی) ایجاد می‌شود. بر این اساس، از میان تهدیدهای امنیتی متصور در نظام‌های سیاسی اعم از اغتشاشات، شورش، کودتا، تهاجم خارجی و حتی پیامدهای امنیتی حوادث غیرمترقبه، اقدامات محل امنیت ارزش وزنی بیشتری دارند؛ بنابراین در قالب دو رویکرد انتظامی (اقداماتی که برهم‌زننده نظم جاری اجتماعی، تهدیدکننده جان، مال و ناموس آحاد افراد جامعه و از بین‌برنده آسایش عینی و ذهنی شهروندان) و رویکرد امنیتی (تضعیف‌کننده نظام حاکم، تهدیدکننده منافع حیاتی جامعه، آسیب‌زننده سرمایه‌های انسانی و تخریب‌کننده زیرساخت‌های کشور) تبیین شده است.

بررسی گروه‌نخبگی این تحقیق نشان داد که برای مقابله با اقدامات محل امنیت باید روند آن به سمت میرایی هدایت شود که لازمه آن از بین بردن زمینه‌های وقوع و گسترش اقدامات محل امنیت خواهد بود. علاوه بر این، تعیین شاخص‌ها و مصادیق اقدامات محل امنیت در سطح انتظامی، احصای گستردگی، سازمان‌یافته بودن، نیازمند توان مقابله‌ای فراتر، حمایت خارجی و بازتاب وسیع رسانه‌ای به عنوان شاخص‌های سطح امنیتی و ارائه مصادیق آن همراه با نمونه‌های عملیاتی داخل و خارج کشور، بررسی میدانی صحنه‌های عراق و سوریه و احصای قابلیت‌ها و تاکتیک‌های تهدیدهای نیمه سخت مسلحانه و اقدامات محل امنیت گروه‌های تروریستی تکفیری و تطبیق آن با جغرافیای امنیتی داخل کشور و در نهایت ارائه راهکارهای مقابله با اقدامات محل امنیت به عنوان دستاوردهای اصلی این پژوهش مورد توجه است.

در عرصه تحولات بین‌المللی، بازیگران غیردولتی مانند گروه‌های تروریستی تکفیری در قالب اقدامات محل امنیت فعالیت می‌کنند تا جایی که محل امنیت اصلی‌ترین و

عینی‌ترین تهدیدی است که امنیت منطقه‌ای و نیز امنیت داخلی کشورهای منطقه و حتی غرب را خدشه‌دار می‌کند به شکلی که بالاترین فراوانی اخبار رسانه‌های جهان معمولاً در ارتباط با آن است. در این راستا عربستان و آمریکا با هدف شکستن هیمنه امنیتی ایران، داعش و سایر گروه‌های تروریستی تکفیری را با حمایت مستقیم سازماندهی می‌کنند و در صحنه میدانی تا ۴۶ کیلومتری مرز ما تقرب می‌دهند و درصدد نفوذ داعش در عمق کشور هستند تا نرم‌افزار پیشرفته شیعه به عنوان بنیادی‌ترین مرجع امنیت را هدف قرار دهند و چهره اسلام را مخدوش کنند. در این میان رهنمودهای شایسته مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) در پرتو الطاف الهی و مجاهدت‌های خاموش و هویدای حافظان امنیت، این امنیت بی‌نظیر را به ایران عزیز ارزانی داشته که برای پاسداشت آن باید ضمن بررسی جامع علمی و نظریه‌پردازی در حوزه اقدامات مخل امنیت، زمینه‌ها و بسترهای فکری شکل‌گیری آن، با کالبدشکافی حوادث امنیتی در کشورهای همسایه و احصای تاکتیک‌های گروه‌های تروریستی تکفیری، تجارب مفید آنها را از دانش ضمنی به دانش تصریحی تبدیل کنیم و با بومی‌سازی آن برای جغرافیای امنیتی کشور، آمادگی‌های مقابله‌ای را ارتقا بخشیم و آسیب‌پذیری‌ها را در راستای پاسداشت هیمنه ارگان‌های امنیتی و حفظ این امنیت بی‌نظیر کاهش دهیم.

منابع

- افتخاری، اصغر (۱۳۸۱)، کالبدشکافی تهدید، تهران: دانشگاه امام حسین (ع)، پژوهشکده عالی جنگ.
- بلندیان، غلام حسین (۱۳۸۸)، جامعه‌شناسی امنیت داخلی، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.
- بوزان، باری (۱۳۷۸)، مردم، دولت‌ها و هراس، تهران: مرکز مطالعات راهبردی.
- حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۵)، اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک، چ اول، مشهد: انتشارات پاپلی.
- دوستدار، محمد مهدی (۱۳۹۵)، سند بررسی انفجار کراده، تهران: مرکز شیمی.
- ره پیک، سیامک (۱۳۸۵-۱۳۸۷)، «درک امنیت عمومی»، فصلنامه امنیت عمومی، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)، س اول، ش ۱.
- سایت‌های اینترنتی اینترنتی گروه‌های تروریستی تکفیری.
- ستاد کل نیروهای مسلح، اسناد ابلاغی.
- سلامی، حسین (۱۳۹۱)، «سخنرانی در همایش ملی امنیت پایدار»، تهران: دانشگاه جامع امام حسین (ع).
- شعبانی، ناصر (۱۳۸۷)، تحلیل جنگ ۳۳ روزه حزب الله لبنان، تهران: دانشگاه افسری سپاه.
- شعبانی، ناصر (۱۳۸۸)، توسعه و پدافند داخلی با رویکرد انتظامی، چاپ دانشگاه علوم انتظامی.
- شعبانی، ناصر (۱۳۹۱-۱۳۹۰)، راهبرد امنیتی ج.ا.ا در سیستان و بلوچستان، دانشگاه دفاع ملی.
- شعبانی، ناصر (۱۳۹۵-۱۳۹۳)، مشاهدات میدانی از تاکتیک‌های گروه‌های تروریستی تکفیری به ویژه داعش در عراق و سوریه.
- شعبانی، ناصر و مهدی دیزجی (۱۳۹۴)، جریان‌شناسی و تاکتیک‌های عملیاتی داعش، تهران: مرکز تألیف.
- فرید من (۱۳۷۵)، رساله امنیتی.
- کلمنتس، کوبن (۱۳۸۴)، «به سوی جامعه‌شناسی امنیت»، ترجمه محمد علی قاسمی، فصلنامه مطالعات راهبردی، س ۸، ش ۲، تابستان.
- مرکز فرماندهی و کنترل (۱۳۹۵)، گزارش نوبه‌ای عملیاتی، ۱۳۹۵/۸/۲۲.

